

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-yil 1-son

VOLUME 5 / ISSUE 1 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.1.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Jurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas’ul:

O. Choriyev

Muharrirlar:

Sh. Jahonov, Y. Yarmolik, E. Mustafayev, K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov, M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Musahhih:

S. Rasulova

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri, Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqnom

№ 174625, 29.11.2023-y.

Jurnal 17.02.2024-yilda bosmaxonaga topshirildi.
Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog‘i: 15,8
Adadi: 100. Buyurtma: № 52.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri, Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy boshqarmasi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

MAS’UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasini mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY’ATI A’ZOLARI

J. Blum – Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (Boston, AQSh)

M. Vishovatiy – Gdansk universiteti professori (Gdansk, Polsha)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

X. Xayitov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

I. To‘raboyev – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

S. Xolboyev – O‘zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi dotsenti, yuridik fanlar nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

N. Raxmonkulova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

J. Ne‘matov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., filologiya fanlari nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

УЧРЕДИТЕЛЬ: **ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Ш. Жахонов, Е. Ярмолик, Э. Мустафаев, К. Абдувалиева, Й. Махмудов, М. Шарифова, Ш. Бекназарова

Корректор:
С. Расулова

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387

Свидетельство
от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
17.02.2024.

Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 15,8. Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 52.

Отпечатано в типографии
Ташкентского государственного
юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – доктор права, профессор Школы права колледжа Бостона (Бостон, США)

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Хошимхонов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Ахмедшаева – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Х. Хаитов – доктор юридических наук, профессор Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

И. Турабоев – доктор философии по юридическим наукам, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

С. Холбоев – кандидат юридических наук, доцент Высшей школы судей при Высшем судейском совете Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Н. Рахмонкулова – доктор юридических наук, доцент Университета мировой экономики и дипломатии (Ташкент, Узбекистан)

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Курбанов – доктор философии по юридическим наукам, доцент (Ташкент, Узбекистан)

Р. Кучкаров – кандидат филологических наук, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:

O. Choriev

Editors:

Sh. Jakhonov, Y. Yarmolik, E. Mustafaev,
K. Abduvalieva, Y. Makhmudov,
M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Proofreader:

S. Rasulova

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 17.02.2024.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 15,8.

Units: 100. Order: № 52.

Published in the Printing house of
Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgokh street, 37.

© Tashkent State University of Law

CHIEF EDITOR

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

A. Khoshimxonov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Axmedshaeva – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

X. Xayitov – Professor of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

I. Turaboev – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

S. Xolboev – Associate Professor of the Supreme School of Judges under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

N. Raxmonkulova – Associate Professor of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Z. Esanova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Ne'matov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Kurbanov – Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

R. Kuchkarov – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Philological Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

- 8 **AXMEDSHAYEVA MAVLYUDA AXATOVNA**
Yurislingvistika va normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini lingvistik ekspertizadan o'tkazish:
ayrim nazariy-huquqiy masalalar
- 17 **SODIKOV AKMAL SHAVKAT O'G'LI**
Norma ijodkorligini axborot bilan ta'minlash: huquqiy munosabat va vositalar tahlili

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

- 30 **ISANOV XOLMUROD RUZIYEVICH**
Sun'iy intellekt tizimlari oshiqcha xavf manbayi sifatida: fors-major holati

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

- 38 **JUMANAZAROVA MARJONA BOTIR QIZI**
Oxirgi zarurat holatida yetkazilishiga yo'l qo'yilgan zararining chegarasini aniqlash muammolari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

- 51 **XUDAYBERGENOV BAXRAM KUANISHBAEVICH, HABIBULLAYEV DALERBEK BAXTIYOR O'G'LI**
Shaxsni tutqunlikka olish bilan bog'liq jinoyatlarni tergov qilish: xorij tajribasi
- 63 **BARAKAYEV LAZIZJON OTAQULOVICH**
Iqtisodiy ekspertizalarni tayinlash va o'tkazish bilan bog'liq muammolar tahlili
- 75 **MAMADALIYEV O'TKIR ABDUG'AFFAROVICH**
Jinoyat ishini sudda ko'rish uchun tayyorlash bosqichida protsessual xatolarni bartaraf qilish imkoniyatlari

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

- 86 **KUDRATOV MANUCHEHR, NOROV ILXOM IBROXIMOVICH**
Markaziy Osiyoning ayrim davlatlarida korrupsiyaga qarshi choralar: qiyosiy tahlil
- 95 **MELIYEV XUDOYOR XURRAMOVICH**
Korrupsiyaning oldini olishda ma'lumotlarning taqsimlangan reyestri (blokcheyn) texnologiyasi ahamiyati
- 102 **SAFAROV TEMUR UKTAMOVICH**
Davlat organlarida korrupsiyani aralash idoraviy nazorat qilish

12.00.15 – KRIMINOLOGIYA

- 114 **KASIMOV NODIRJON SODIKJONOVICH**
Qasddan odam o'ldirish jinoyatining viktimologik oldini olishda ayrim xorijiy davlatlar tajribasi tahlili

13.00.02 – TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI VA METODIKASI (SOHALAR BO'YICHA)

- 121 **GULYAMOVA GULNORA YAKUBOVNA**
Yuridik terminologiyada leksik qatlamlarning qaror topishi
- 129 **ZIYAMUXAMEDOVA SHAHNOZA TOLKUNOVNA**
O'zbekistonning yangi Konstitutsiyasida qo'llangan *-lan, -lash, -lat, -lantir, -lashtir* affikslerini yuridik ta'limda o'rganish bo'yicha mulohazalar

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА. ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

- 8 **АХМЕДШАЕВА МАВЛЮДА АХАТОВНА**
Юрислингвистика и проведение лингвистической экспертизы проектов нормативно-правовых актов: некоторые теоретико-правовые вопросы
- 17 **СОДИКОВ АКМАЛ ШАВКАТ УГЛИ**
Информационное обеспечение нормотворчества: анализ правовых отношений и средств

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

- 30 **ИСАНОВ ХОЛМУРОД РУЗИЕВИЧ**
Системы искусственного интеллекта как источник повышенной опасности: форс-мажорные обстоятельства

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

- 38 **ЖУМАНАЗАРОВА МАРЖОНА БОТИР КИЗИ**
Проблемы определения пределов допустимого вреда в состоянии крайней необходимости

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

- 51 **ХУДАЙБЕРГЕНОВ БАХРАМ КУАНЫШБАЕВИЧ, ХАБИБУЛЛАЕВ ДАЛЕРБЕК БАХТИЁР УГЛИ**
Расследование преступлений, связанных с захватом заложников: зарубежный опыт
- 51 **БАРАКАЕВ ЛАЗИЗЖОН ОТАКУЛОВИЧ**
Анализ проблем назначения и проведения экономических экспертиз
- 75 **МАМАДАЛИЕВ УТКИР АБДУГАФАРОВИЧ**
Возможности устранения процессуальных ошибок на этапе подготовки уголовного дела к судебному разбирательству

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

- 86 **КУДРАТОВ МАНУЧЕХР, НОРОВ ИЛЬХОМ ИБРОХИМОВИЧ**
Антикоррупционные меры в ряде стран Центральной Азии: сравнительный анализ
- 95 **МЕЛИЕВ ХУДОЁР ХУРРАМОВИЧ**
Значение технологии распределённого реестра данных (блокчейна) в предотвращении коррупции
- 102 **САФАРОВ ТЕМУР УКТАМОВИЧ**
Смешанный ведомственный контроль коррупции в государственных органах

12.00.15 – КРИМИНОЛОГИЯ

- 114 **КАСИМОВ НОДИРЖОН СОДИКЖОНОВИЧ**
Анализ опыта некоторых зарубежных стран в виктимологической профилактике преступлений умышленного убийства

13.00.02 – ТЕОРИЯ И МЕТОДИКА ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ (ПО ОТРАСЛЯМ)

- 121 **ГУЛЯМОВА ГУЛЬНОРА ЯКУБОВНА**
Создание лексических пластов в юридической терминологии
- 129 **ЗИЯМУХАМЕДОВА ШАХНОЗА ТОЛКУНОВНА**
Размышления об изучении аффиксов *-lan*, *-lash*, *-lat*, *-lantir*, *-lashtir* в юридическом образовании на примере новой Конституции Узбекистана

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

- 8 **AKHMEDSHAEVA MAVLYUDA AKHATOVNA**
Legal linguistics and linguistic expertise of draft normative legal documents: some theoretical and legal issues
- 17 **SODIKOV AKMAL SHAVKAT UGLI**
Informational support for rulemaking: analysis of legal relations and means

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

- 30 **ISANOV Kholmurod Ruziyevich**
Artificial intelligence systems as a source of excessive risk: force majeure situation

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

- 38 **JUMANAZAROVA MARJONA BOTIR KIZI**
Problems of determining the limits of damage permitted in the case of extreme necessity

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

- 51 **KHUDAYBERGENOV BAKHRAM KUANISHBAEVICH, HABIBULLAYEV DALERBEK BAKHTIYOR UGLI**
Investigation of crimes related to hostage-taking: foreign experience
- 63 **BARAKAEV LAZIZJON OTAKULOVICH**
Analysis of problems related to appointment and conduct of economic expertise
- 75 **MAMADALIEV UTKIR ABDUGAFFAROVICH**
Opportunities for eliminating procedural errors during the preparatory stage of criminal case trials

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

- 86 **KUDRATOV MANUCHEHR, NOROV ILKHOM IBROKHIMOVICH**
Anti-corruption measures in several Central Asian countries: comparative analysis
- 95 **MELIEV KHUDOYOR KHURRAMOVICH**
The significance of distributed data register (blockchain) technology in preventing corruption
- 102 **SAFAROV TEMUR UKTAMOVICH**
Mixed departmental control of corruption in state bodies

12.00.15 – CRIMINOLOGY

- 114 **KASIMOV NODIRJON SODIKJONOVICH**
Analysis of the experience of some foreign countries in victimological prevention of premeditated killing

13.00.02 – THEORY AND METHODOLOGY OF EDUCATION AND UPBRINGING (BY FIELDS)

- 121 **GULYAMOVA GULNORA YAKUBOVNA**
Creation of lexical layers in legal terminology
- 129 **ZIYAMUKHAMEDOVA SHAHNOZA TOLKUNOVNA**
Considerations on the study of the affixes *-lan*, *-lash*, *-lat*, *-lantir*, *-lashtir* used in the new Constitution of Uzbekistan in legal education

Kelib tushgan / Получено / Received: 13.01.2025
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 28.01.2025
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 17.02.2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.1./LUFN6495

UDC: 811.512.133(045)(575.1)

O'ZBEKISTONNING YANGI KONSTITUTSIYASIDA QO'LLANGAN *-LAN, -LASH, -LAT, -LANTIR, -LASHTIR* AFFIKSLARINI YURIDIK TA'LIMDA O'RGANISH BO'YICHA MULOHAZALAR

Ziyamuxamedova Shahnoza Tolkunovna,
Toshkent davlat yuridik universiteti
O'zbek tili va adabiyoti kafedrası dotsenti
ORCID: 0000-0002-4101-7066
e-mail: shahnozaziyo@mail.ru

Annotatsiya. Maqolada o'zbek tilida qo'shma affiks va affikslar tizmasidagi omonimiyaga oid masalalar o'rganilib, ularning guruhlariga ajratilishi, semantik munosabatlari hamda semantik-struktur xususiyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, omoaffikslarni tizimlashtirish va tartibga solish masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Tadqiqotda O'zbekistonning yangi Konstitutsiyasi lisoniy jihatdan o'rganilib, yuridik ta'limda omoaffikslar, xususan, *-lan, -lash, -lat* hamda *-lantir, -lashtir* affikslarining qo'llanishi tadqiq qilingan. Fe'l so'z turkumi o'zining murakkabligi va munozarali jihatlari bilan ajralib turadi. Shu bois tilshunos olimlar uzoq yillardan beri ushbu affikslarning semantik xususiyatlarini o'rganish va baholashga alohida e'tibor qaratib kelmoqda. Mazkur affikslar yordamida yasalgan fe'llarning so'z shakllari Bosh qomusimiz misolida tahlil qilinib, yuridik til o'rgatiladigan darslarda foydalanish imkoniyatlari o'rganilgan. Maqolada fe'l turkumidagi ushbu murakkab va bir-biriga bog'liq masalalarni yoritish nazarda tutilgan. O'zbek tilshunosligida fe'l turkumiga oid tadqiqotlar ko'rib chiqilib, mazkur mavzuga bag'ishlangan ilmiy ishlar tahlil qilingan. Xususan, *-lan, -lash, -lat* hamda *-lantir, -lashtir* affikslar tizmalari bilan yasalgan fe'llar "O'zbek tilining izohli lug'ati"dan sinchiklab tanlab olindi va badiiy adabiyotlardan misollar to'plandi. Ushbu material mavjud nazariy qarashlar asosida tahlil qilinib, ilmiy xulosalar chiqarishga harakat qilindi. Tadqiqot natijalari akademik yuridik matnlar tuzish hamda dars jarayonlarida foydalanishga mo'ljallangan bo'lib, talabalarning grammatik savodxonligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: qo'shma affiks, omoaffiks, fe'l turkumi, fe'l nisbatlari, so'z shakllari, semantik munosabatlar, affikslar tizmasi, omonimiy, nisbat ko'rsatkichlari

РАЗМЫШЛЕНИЯ ОБ ИЗУЧЕНИИ АФФИКСОВ *-LAN, -LASH, -LAT, -LANTIR, -LASHTIR* В ЮРИДИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ НА ПРИМЕРЕ НОВОЙ КОНСТИТУЦИИ УЗБЕКИСТАНА

Зиямухамедова Шахноза Толкуновна,
доцент кафедры «Узбекский язык и литература»
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы, связанные с омонимией в системе сложных аффиксов и аффиксальных рядов в узбекском языке, их классификация, семантические отношения

и структурно-семантические особенности. Особое внимание уделяется систематизации и упорядочиванию омоаффиксов. В исследовании также проводится лингвистический анализ новой Конституции Узбекистана, изучается употребление в юридическом образовании омоаффиксов, в частности аффиксов -lan, -lash, -lat, -lantir, -lashtir. Глагольная часть речи выделяется своей сложностью и дискуссионными аспектами. Именно поэтому лингвисты на протяжении многих лет уделяют особое внимание изучению и оценке семантических характеристик этих аффиксов. Формы слов, образованные с помощью указанных аффиксов, анализируются на примере основного закона страны, а также рассматриваются возможности их использования на занятиях по юридическому языку. В статье ставится задача раскрыть сложные и взаимосвязанные вопросы, касающиеся глагольной системы. Рассматриваются исследования в области узбекского языкознания, посвящённые данной теме, а также анализируются научные работы, касающиеся глагольной части речи. В частности, глаголы, образованные с помощью аффиксальных рядов -lan, -lash, -lat, -lantir, -lashtir, были тщательно отобраны из «Толкового словаря узбекского языка», а также собраны примеры из художественной литературы. Собранный материал был проанализирован на основе существующих теоретических концепций с целью получения научных выводов. Результаты исследования предназначены для использования при составлении академических юридических текстов и в учебном процессе, что способствует повышению грамматической грамотности студентов.

Ключевые слова: сложный аффикс, омоаффикс, глагольная часть речи, глагольные категории, формы слов, семантические отношения, система аффиксов, омонимия, показатели залоговой категории

CONSIDERATIONS ON THE STUDY OF THE AFFIXES -LAN, -LASH, -LAT, -LANTIR, -LASHTIR USED IN THE NEW CONSTITUTION OF UZBEKISTAN IN LEGAL EDUCATION

Ziyamukhamedova Shahnoza Tolkunovna,
Associate Professor of the Department of
Uzbek Language and Literature,
Tashkent State University of Law

Abstract. The article examines issues related to homonymy in compound affixes and affix systems in the Uzbek language, analyzing their grouping, semantic relations, and semantic-structural features. Special attention is also paid to the issues of systematization and ordering of homoaffixes. In the study, the new Constitution of Uzbekistan was studied from a linguistic point of view, and the use of homoaffixes, in particular, the affixes -lan, -lash, -lat, -lantir, and -lashtir in legal education was investigated. The verb is distinguished by its complexity and controversial aspects. Therefore, linguists have been paying special attention to the study and evaluation of the semantic features of these affixes for many years. The word forms of verbs formed with the help of these affixes were analyzed using the example of our Basic Law, and the possibilities of their use in legal language lessons were studied. The article addresses these complex and interconnected issues of the verb. Research on verbs in Uzbek linguistics is examined, and scientific works dedicated to this topic are analyzed. In particular, verbs formed with the help of the affixes such as -lan, -lash, -lat, -lantir, and -lashtir were carefully selected from the "Explanatory Dictionary of the Uzbek Language," and examples from fiction were collected. This material was analyzed based on existing theoretical views and attempted to draw scientific conclusions. The research results are intended for the compilation of academic legal texts and use in the educational process and serve to improve students' grammatical literacy.

Keywords: compound affix, homoaffix, verbal part of speech, verbal voices, word forms, semantic relations, affix series, homonymy, voice indicators

Kirish

O'tgan asrda o'zbek tilshunosligida so'z yasalishi va u bilan bog'liq hodisalar rus tilshunosligi hamda unga oid adabiyotlar ta'sirida morfologiyadan alohida soha sifatida ajratildi. Lekin bunda so'z va so'z shaklining yasalishi bir-biridan farqli hodisalar ekanini hisobga olingan xolos. Ularning har biri, jumladan, so'z yasalishi alohida tizim sifatida ko'rib chiqilmagan. Bu esa tabiiy holat edi [1].

So'z yasalishiga oid asosiy tushunchalarni to'g'ri belgilash va ularning mohiyatini aniq ochib berish ushbu tizim bilan bog'liq barcha hodisalarni to'liq va to'g'ri yoritish imkonini beradi [2]. Har bir tushunchaning aniq talqini esa keyingi ilmiy izlanishlar uchun yo'l ochadi. Shu sababli mazkur tadqiqotda fe'l turkumi doirasida so'z yasalishi va affiksalar omonimiya masalalariga e'tibor qaratildi [3].

Akademik yuridik nutqda ushbu affiksalar bilan yasaluvchi fe'llarning qo'llanishi yangi Konstitutsiyamiz matni misolida o'rganildi. Tadqiqot davomida to'plangan misollar mavjud nazariy qarashlar asosida tahlil qilinib, yuridik til o'rgatiladigan darslarda foydalanish imkoniyatlari ko'rib chiqildi. Bu natijalar akademik yuridik matnlarni tuzishda qo'llanishi bilan birga talabalarning grammatik savodxonligini oshirishga xizmat qiladi.

Tadqiqotda o'zbek tilshunosligida qo'shma affiks va affiksalar tizmasidagi omonimiya o'rganildi hamda quyidagi natijalar olindi:

- O'zbekiston Konstitutsiyasi matni misolida *-lan*, *-lash*, *-lat* hamda *-lantir*, *-lashtir* affikslari ishtirokidagi fe'llarning leksik jihatlarini o'rganildi;

- o'zbek tili qo'shma affiks va affiksalar tizmasidagi omonimiya masalasi yana bir bor chuqurroq tadqiq qilindi;

- qo'shma affiks va affiksalar tizmasidagi omonimiyaning o'rganish asoslari ko'rsatildi;

- qo'shma affiks va affiksalar tizmasidagi omonimiyaning o'zaro semantik munosabatlari aniqlandi: ular o'rtasidagi omonimik munosabatlar tahlil qilindi;

– o'zbek tilidagi qo'shma affiks va affiksalar tizmasidagi omonimiyaning tartibga solish muammolari yuzasidan mulohazalar bildirildi.

Material va metodlar

Boshqa tilshunoslik sohalarida bo'lganidek, o'zbek morfologiyasida ham qo'shma affikslardan iborat sinonimik qator tez-tez uchraydi [4].

Hozirgi o'zbek tilshunosligi o'tgan asrning 20–30-yillaridan keyin shakllana boshlagan. Biroq bu jarayon oson kechmagan [5]. Mustaqillikka erishgach, O'zbekiston Konstitutsiyasining yaratilishi, yangi qonunchilik aktlari va hujjatlarning qabul qilinishi, shuningdek, ijtimoiy-siyosiy, moddiy-madaniy hamda ma'naviy-ma'rifiy islohotlar o'zbek tilining morfemikasi, xususan, affiksalar omonimiyaning shakllanishi, rivojlanishi va taraqqiy etishiga muhim omil bo'ldi [6].

Bugungi kunga kelib, o'zbek tili morfologiyasi bo'yicha ushbu mavzuda bir qancha tadqiqotlar e'lon qilingan bo'lib, uning nazariy asoslari puxta shakllangan. O'zbek tilining turli omonimik affiksalar tizimlari A. G'ulomov, A. Hojiyev, Y. Tojiyev, M. Jo'raboyeva, Q. Sapaev kabi tilshunolar tomonidan izchil ilmiy-nazariy tadqiq etilgan.

Mavjud adabiyotlar va internet manbalari tahlili shuni ko'rsatadiki, o'zbek tilida qo'shma affiksalar va affiksalar tizmasidagi omonimiya hali to'liq o'rganilmagan. Shunday ekan, ushbu ish o'zbek tilida affiksalar omonimiyaning o'rganishiga bag'ishlangan navbatdagi ilmiy tadqiqot sifatida e'tiborga mo'likdir.

Har qanday ilmiy tadqiqotning samaradorligi tanlangan tahlil metodlari va ularning nazariy asoslanishiga bog'liq. Shu bois ushbu tadqiqotda o'zbek yuridik tilidagi omonimik affiksalar bo'yicha bajarilgan ilmiy ishlar, fikr va mulohazalar o'rganilib, qiyosiy tahlil qilindi [7].

Maqolaning metodologik asosini O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning ma'naviy meros, milliy

til va milliy madaniyat rivoji hamda taraqqiyyot yo'llari haqidagi nazariy qarashlari bilan bir qatorda, dialektikaning bilish nazariyasi (gnoseologiya) tashkil etadi.

Maqola mavzusini yoritishda qiyosiy, tavsifiy va komponent tahlil metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqot natijalari

Tadqiqotning ilmiy ahamiyati shundaki, u zamonaviy o'zbek tili morfologiyasida shakllangan yangi affiksial tizimlarni o'rganishga bag'ishlangan keyingi tadqiqotlarga keng yo'l ochadi. Maqolada keltirilgan xulosalar va materiallar sistem morfologiya, leksikografiya hamda yurislingvistika sohalari uchun muhim manba bo'la oladi.

Maqolada 2023-yil 30-aprel kuni o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi referendumida umumxalq ovoz berish orqali qabul qilingan yangi Konstitutsiya lisoniy jihatdan o'rganilib, *-lan*, *-lash*, *-lat* hamda *-lantir*, *-lash-tir* affikslarining qo'llanishi tahlil qilindi.

Izlanishlar shuni ko'rsatadiki, Konstitutsiyamiz matnida *belgilanmoq*, *tayinlanmoq*, *tasdiqlanmoq*, *foydalanmoq*, *hisoblanmoq* kabi fe'llar faol qo'llangan. Mazkur fe'llarda, ko'rinib turganidek, asosan, *-la+-n* shakli ishlatilgan. Shuningdek, matnda *-lan* affiksi bilan yasalgan *rivojlanmoq*, *sudlanmoq*, *harakatlanmoq* kabi fe'llar ham uchraydi (1-jadval).

(1-jadval)

Konstitutsiyamizda qo'llangan *-lan* va *-la+-n* affiksli fe'llar ro'yxati

№	Fe'llar	-la+-n	-lan
1.	Hisoblanmoq	+	
2.	Asoslanmoq	+	
3.	Belgilanmoq	+	
4.	Rivojlanmoq		+
5.	Kafolatlanmoq	+	
6.	Isbotlanmoq	+	
7.	Aniqlanmoq	+	
8.	Ta'minlanmoq	+	

9.	Foydalanmoq		+
10.	Sudlanmoq		+
11.	Harakatlanmoq		+
12.	Jabrlanmoq		+
13.	Cheklanmoq	+	
14.	Tugallanmoq	+	
15.	Taqiqlanmoq	+	
16.	Tayyorlanmoq	+	
17.	Tayinlanmoq	+	
18.	Mustahkamlanmoq	+	
19.	Imzolanmoq	+	
20.	Ma'qullanmoq	+	
21.	Mo'ljallanmoq	+	
22.	Tasdiqlanmoq	+	
23.	Ayblanmoq	+	
24.	Himoyalanganmoq		+

Misollar:

1. O'zbekiston Respublikasida referendum o'tkazish tartibi qonun bilan *belgilanadi* (9-modda).

2. O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy hayot siyosiy institutlar, mafkuralar va fikrlarning xilma-xilligi asosida *rivojlanadi* (12-modda).

3. Har kimga malakali yuridik yordam olish huquqi *kafolatlanadi* (29-modda).

4. Ta'lim tashkilotlarida alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'lim va tarbiya *ta'minlanadi* (50-modda).

5. Mulkdor o'ziga tegishli bo'lgan mulkka o'z xohishicha egalik qiladi, undan *foydalanadi* va uni tasarruf etadi (66-modda).

6. Maxfiy jamiyatlar va birlashmalar tashkil etish *taqiqlanadi* (71-modda).

7. Nikoh O'zbekiston xalqining an'anaviy oilaviy qadriyatlarga, nikohlanuvchilarning ixtiyoriy roziligiga va teng huquqligiga *asoslanadi* (76-modda).

8. Viloyatlarning prokurorlari, tuman va shahar prokurorlari O'zbekiston Respublika-

sining Bosh prokurori tomonidan *tayinlanadi* (144-modda).

Demak, *-la+-n* tarzida yasalgan 17 ta fe'l va *-lan* affiksi bilan yasalgan 7 ta fe'l qatnashgan.

(2-jadval)

Konstitutsiyamizda qo'llangan *-lash* va *-la+-sh* affiksli fe'llar ro'yxati

№	Fe'llar	-la+-sh	-lash
1.	Ko'maklashmoq		+
2.	So'zlashmoq	+	

1. Mahalliy davlat hokimiyati vakillik organlariga o'z faoliyatini amalga oshirishda ko'maklashish (95/11-modda).

2. Sud ishlari olib borilayotgan tilni bilmaydigan sudda qatnashuvchi shaxslarning tarjimon orqali ish materiallari bilan to'la tanishish va sud ishlarida ishtirok etish huquqi hamda sudda ona tilida so'zlash huquqi ta'minlanadi (139-modda).

-lash va *-la+-sh* affiksli fe'llar, yuqoridagi jadvalda ko'rib turganimizdek, juda kam qatnashgan (3-jadval).

(3-jadval)

Konstitutsiyamizda qo'llangan *-lash+-tir*, *-la+-shtir* va *-lan+-tir* affiksli fe'llar ro'yxati

№	Fe'llar	-lash+-tir	-la+-shtir	-lan+-tir
1.	Yengillashtirmoq	+		
2.	Shakllantirmoq			+
3.	Rag'batlantirmoq			+
4.	Rivojlantirmoq			+
5.	Moliyalashtirmoq	+		
6.	Chetlashtirmoq		+	

Misollar:

1. Siyosiy partiyalar o'z faoliyatining *moliyalashtirilishi* manbalari haqida O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Qonunchilik palatasiga yoki u vakolat bergan organga belgilangan tartibda oshkora hisobotlar taqdim etadilar (74-modda).

2. Davlat yoshlarning shaxsiy, siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, ekologik huquqlari himoya qilinishini ta'minlaydi, ularning jamiyat va davlat hayotida faol ishtirok etishini rag'batlantiradi (79-modda).

3. Sudyani muayyan ishning muhokamasidan *chetlashtirishga*, uning vakolatlarini bekor qilishga yoki to'xtatib turishga, boshqa lavozimga o'tkazishga faqat qonunda belgilangan tartibda va asoslarga ko'ra yo'l qo'yiladi (136-modda).

4. Jinoyat uchun hukm qilingan har kim qonunda belgilangan tartibda hukmning yuqori turuvchi sud tomonidan qayta ko'rib chiqilishi huquqiga, shuningdek, afv etish yoki jazoni *yengillashtirish* to'g'risida iltimos qilish huquqiga ega (29-modda).

Tadqiqot tahlili

Jadvaldan ma'lum bo'lyaptiki, *-lash+-tir* tarzida yasalgan fe'llar 2 ta, *-la+-sh+-tir* bilan yasalgani 1 ta va *-lan+-tir* tarzida yasalgan fe'llar 3 tani tashkil qilgan ekan.

Biz shu yerda mazkur fe'llarning qo'llanish chastotasiga ham to'xtalmoqchimiz. Konstitutsiyamizda eng faol qo'llangan fe'l – *belgilanmoq* fe'li bo'lib, matnda 39 marta uchraydi.

Foydalanmoq – 11; hisoblanmoq – 10; kafolatlanmoq – 9; tayinlanmoq – 9; taqiqlanmoq – 7; imzolanmoq – 6; asoslanmoq – 5; ma'qullanmoq – 4; rivojlanmoq – 3; harakatlanmoq – 3; cheklanmoq – 2; tasdiqlanmoq – 2; jabrlanmoq – 2 marta ishlatilgan.

Qolgan *sudlanmoq*, *himoyalanoq*, *tayyorlanmoq*, *mustahkamlanmoq*, *tugallanmoq*, *aniqlanmoq*, *isbotlanmoq* hamda *mo'l-jallanmoq* fe'llari bir marotabadan qo'llangan.

Xulosalar

1. Maqolada O'zbekistonning yangi Konstitutsiyasida qo'llangan *-lan*, *-lash*, *-lat* hamda *-lantir*, *-lashtir* affikslerini o'rganish bo'yicha mulohazalar ko'rib chiqilib, ushbu affikslar qatnashgan fe'llar tahlil qilindi. Jumladan, *-lan* va *-la+-n* affiksli fe'llarga 24 ta misol to'plandi. Shuningdek, 2 tasi *-la+-sh* affikslar

tizmasi qatnashgan fe'l ekanligi va *-lash+-tir*, *-la+-shtir* va *-lan+-tir* affiksli fe'llar 6 ta ekanligi aniqlandi.

2. *-lash+-tir* tarzida yasalgan fe'llar 2 ta, *-la+-sh+-tir* bilan yasalganlari 1 ta va *-lan+-tir* tarzida yasalgan fe'llar 3 tani tashkil qilishi tadqiq etildi.

3. Konstitutsiya matnida fe'llarning qo'llanish chastotasi ham tahlil qilinib, eng ko'p qo'llangan fe'l – *belgilanmoq* ekani aniqlandi. U bosh qomusimiz matnida 39 marta uchrashi qayd etildi.

Maqolada o'zbek tilshunosligida qo'shma affiks va affikslar tizmasidagi omonimiya bosh qomusimiz matni misolida o'rganildi va quyidagi yangiliklarga erishildi:

– o'zbek tili qo'shma affiks va affikslar tizmasidagi omonimiya masalasi yana bir bor chuqurroq tadqiq qilindi;

– qo'shma affiks va affikslar tizmasidagi omonimiyaning o'zaro semantik munosabatlari aniqlandi: ular o'rtasidagi omonimik munosabatlar tahlil qilindi;

– o'zbek tilidagi qo'shma affiks va affikslar tizmasidagi omonimiyaning hozirgi kundagi o'rganish jarayoni tahlil qilindi;

– qo'shma affiks va affikslar tizmasidagi omonimiyaning struktur tahlili amalga oshirildi;

– o'zbek tilidagi qo'shma affiks va affikslar tizmasidagi omonimiyani tartibga solish muammolari yuzasidan mulohazalar bildirildi.

REFERENCES

1. Askarova M., Abdurahmonov X. O'zbek tili grammatikasining praktikumi [Uzbek grammar practice]. Tashkent, 1981, pp. 58–61.
2. Tursunov U, Muxtorova A., Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek tili [Current Uzbek language]. Tashkent, O'zbekiston Publ., 1992, p. 98.
3. Hojiyev A. Fe'l [Verb]. Tashkent, FAN Publ., 1973, p. 41.
4. Hojiyev A. So'z yasalishi. Hozirgi o'zbek adabiy tili [Word formation. Modern Uzbek literary language]. Tashkent, O'qituvchi Publ., 1980, pp. 61–62.
5. Jo'raboyeva M.A. Affiksal omonimlarni belgilashning formal va semantik prinsiplariga doir [On the formal and semantic principles of defining affixal homonyms]. *Issues of Uzbek linguistics*, 1975, Tashkent, vol. 475, pp. 96–98.
6. A'lamova M.T. O'zbek tilidagi omomorfemalar [Homomorphemes in the Uzbek language]. Tashkent, 1964, vol. 203, pp. 154–155.
7. G'ulomov A. Fe'l [Verb]. Tashkent, 1959, pp. 37–38.
8. Kononov A.N. Grammatika sovremennogo uzbekskogo literaturnogo yazyka [Grammar of the modern Uzbek literary language]. M-JI, 1960, pp. 87–88.
9. Koklyanova A.A. Kategoriya vremeni v sovremennom uzbekskom yazyke [The category of time in the modern Uzbek language]. Moscow, 1963, p. 43.
10. Mirzayev M., Usmonov S., Rasulov I. O'zbek tili [Uzbek language]. Tashkent, O'qituvchi Publ., 1979, pp. 96–97.
11. Usmonov S. O'zbek tilida so'zlarning grammatik formalari [Grammatical forms of words in the Uzbek language]. Tashkent, 1964, vol. 42, 2-book, pp. 48–50.
12. O'zbek tili grammatikasi [Uzbek grammar]. Tashkent, O'zFAn, 1975, vol. 1, pp. 112–114.
13. G'ulomov A., Tixonov A., Qo'ng'urov R. O'zbek tili morfem lug'ati [Uzbek morpheme dictionary]. Tashkent, O'qituvchi Publ., 1977, pp. 158–176.
14. Hozirgi o'zbek adabiy tili [Modern Uzbek literary language]. Tashkent, O'qituvchi Publ., 1980, pp. 88–89.
15. Jo'raboyeva M.A. O'zbek tilida affiksal omonimiya [Affixal homonymy in Uzbek]. *Uzbek Language and Literature*, vol. 3, pp. 71–75.

16. Jo'raboyeva M.A. O'zbek tilidagi affiksial omonimik qatorlarni yoppasiga o'rganish natijalari [Results of a comprehensive study of affixal homonymic series in the Uzbek language]. *Issues of Uzbek Linguistics*, 1975, Tashkent, vol. 486, pp. 72–77.

17. Hojiyev A. Morfemika. Hozirgi o'zbek adabiy tili [Morphemics. Modern Uzbek literary language]. Tashkent, O'qituvchi Publ., 1980, pp. 106–107.

18. Berdialiyev A. Fonetik o'zgarish natijasida paydo bo'luvchi qo'shma affikslar [Compound affixes resulting from phonetic change]. *Uzbek Language and Literature*, 1970, vol. 3, pp. 81–83.

19. Yusupxo'jayeva H. O'zbek tilining izohli lug'atida fe'llarning ishlanishi [Verb usage in the explanatory dictionary of the Uzbek language]. Tashkent, Fan Publ., 1988, pp. 49–51.

20. Shoabdurahmonov Sh., Asqarova M., Hojiyeva A., Rasulov I., Doniyorov X. Hozirgi o'zbek tili [Modern Uzbek literary language]. Tashkent, O'qituvchi Publ., 1980., vol. 1, pp. 70–71.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-YIL 1-SON

VOLUME 5 / ISSUE 1 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.1.